

Dr. M. Verduin, Zeist

Hij zal neerdalen...

Psalm 72 : 6

Psalm 72. Een Koningspsalm. Een gebed van David, toegewijd aan Salomo: "O God, geef de koning ..." Wat in de zonen van David niet is waar geworden, dat is vervuld in Davids grote Zoon, de Zoon van GóD. Het koningschap is uit God en het keert tot God weer.

Leggen we naast Psalm 72 de woorden van David in 1 Samuël 23, dan wordt duidelijk dat de psalm ver boven Salomo uitgaat. Hier klinkt in Salomo, de koning van de vrede, een profetie van de Messias, de Vrededorst. Alle gebeden monden uit, vinden hun eindbestemming (vers 20) in de Koning van wie de engel zegt tot Maria: "Hij zal over het huis van Jakob Koning zijn in eeuwigheid en aan zijn koninkrijk zal geen einde zijn." En in de 'Kerstnacht' krijgen de herders te horen: "U is heden geboren de Zaligmaker, Christus, de Kurios – de Koning! – in de stad van David." Zegt Jezus zelf niet dat de Psalmen van Hém getuigen (Lucas 24: 44)? Op goede gronden noemt Willem Barnard onze Heiland 'de Salomo van het Nieuwe Testament'. In dit kader zegt hij ook dat 'wij niet moeten aanzelen' Psalm 72 toe te passen op Christus. Een zeer aangevochten exegese, maar ik teken ervoor.

De HEERE regeert! Daar komt het op neer. Het telkens herhaalde 'Hij zal' wordt verbonden met 'zij zullen.' In de heerlijkheid van de Koning is de toekomst van Zijn volk vastgelegd. Vandaar heerlijke, heilrijke beloften. Uiteindelijk zal er maar EEN dé Koning zijn (vs. 11). Herodes heeft dat geweten. Niet zomaar zit hij in de zenuwen en is hij eigenlijk angstig (Mattheüs 2). List en geweld kenmerken zijn doen en laten (vs. 14). De ellendigen en nooddruffigen, zij die geen helper hebben, de armen worden echter door Koning Jezus gered, verlost (vs. 12, 13). Door de dood heen. Zoals de vermoorde kinderen te Bethlehem. Hun bloed – dat tot God roept! - is kostbaar ('dierbaar', Statenvertaling) in Zijn ogen (vs. 14).

De Koning zal "neerdalen als een regen" (vs. 6). Het Hebreeuws duidt op een zachte, vruchtbaar makende regen. Evenals in Jesaja 55! Daar vergelijkt de Heere de uitwerking die Zijn Woord heeft met de zegen van de regen.

Vreemd, dat van een koning wordt gezegd dat hij *neerdaalt*. In de wereld rond Israël weet men niet beter dan dat een koning 'omhoog gaat', zich boven het volk verheft en zijn troon bestijgt. "Recht en gerechtigheid" (vs. 1) voeren dan niet bepaald de boventoon. De Koning van Israël daalt neer. Wanneer de HEERE Zijn Naam openbaart aan Mozes, zegt Hij dat Hij is nedergedaald om Zijn ellendige volk te verlossen uit de slavernij (Exodus 3: 8). Door de eeuwen heen bidt Gods volk: "Daal neder, HEERE ...!" (Psalm 144; verg. Jesaja 64). De gebeden zijn verhoord. De Zoon van God is "om ons mensen en om onze zaligheid nedergekomen uit de hemel en

Inhoud

Hij zal neerdalen... Dr. M. Verduin, Zeist	201
Bachs vertolking van het kerstevangelie (II, slot) Dr. A. Noordegraaf, Ede	202
Maria (I) Dr. H. Klink, Hoornaar	204
Kerstvertelling van Hans Pressell	206
Boekaankondiging Dr. H.F. Kohlbrugge, Troost Mijn volk	208
Kerkhistorische Agenda 2008	208

Een woord van Augustinus

Weest verheugd gij rechtvaardigen, vandaag is de geboortedag van degene die ons rechtvaardig gemaakt heeft, weest verheugd, gij zwakken en zieken, vandaag is het de geboortedag van onze Heiland. Weest verheugd gij christenen, vandaag is het de geboortedag van Christus de Heer!

vlees geworden van de Heilige Geest, uit de maagd Maria ...”(belijdenis van Nicea / Constantinopel). Hij regeert, “rechtvaardig, wijs en zacht.” Dat hadden wij niet gedacht of verwacht. Wij hebben immers anders verdiend. Dat het nochtans zó toegaat als in de Psalm bezongen, kan alleen ‘welbehagen’ zijn. De Vredevorst daalt neer op aarde en ‘mensen van het welbehagen’ (Lucas 2: 14) vormen het volk waarover Hij Koning is.

Dat volk wordt in onze Psalm getypeerd als ‘nagras’ (Statenvertaling) dat gemaaid staat te worden. De regen maakt het als het ware klaar voor de oogst. Ook in vers 16 wordt gezongen van de oogst. En nog wel hoog in de bergen. Dit kan uitsluitend slaan op ‘de wonderen des Allerhoogsten’. Een ‘handvol’ zal een geruis geven als de hele Libanon. Onder de heerschappij van de Messias, de Koning ook van de eindtijd. Hij zal “nederdalen van de hemel” (1 Thessalonicensen 4:16), “gelijk het licht des

morgens, wanneer de zon opgaat, een morgen zonder wolken” (2 Samuël 23). Het jonge groen wordt gezien na de regen, in glanzend ochtendgloren. ‘De ganse aarde’ wordt vervuld met de heerlijkheid van de Koning. Joden (de herders) en heidenen (de ‘wijzen’) aanbidden Hem.

“Zijn Naam zal zijn tot in eeuwigheid” (vers 17). Zon en maan zijn bemoedigende tekenen van Gods trouw. Zolang zij licht geven, wordt de Naam “van kind tot kind voortgeplant.” Vanwege hét Kind, de Koning in Wie alle gebeden van David tot hun bestemming komen (vers 20).

“God is reeds nederig en de mens is nog trots” (Augustinus).

Komt, laten wij knielen, aanbidden.

‘Zalig’ Kerstfeest!

Bachs vertolking van het Kerstevangelie (II, slot)

In het vorige artikel zagen we hoe Bach de cantates van het *Weinachtsoratorium*, schreef voor de eredienst. In onze tijd zijn ze daar doorgaans van losgemaakt en kunnen we ze beluisteren in kerken en concertzalen. Zelden wordt het werk op een avond in zijn geheel uitgevoerd. Dat zal wel te maken hebben met de lengte. Vaak kiest men voor een drie- of viertal cantates. Het mooiste zou zijn ze op twee avonden, bijvoorbeeld kort voor kerst en in de week tussen kerst en nieuwjaar uit te voeren. In hoeverre dat haalbaar is – financieel en organisatorisch – is een vraag die ik laat rusten. Het gaat me er om de lezer te attenderen op een aantal opvallende kenmerken van deze schitterende muziek, die dankzij de CD

gemakkelijk toegankelijk is. In deze bijdrage ga ik in op de tweede en derde cantate van het *Weihnachtsoratorium*, gecomponeerd voor de tweede en derde kerstdag. Zij vertolken respectievelijk het evangeliebericht over de proclamatie van de geboorte van Christus aan de herders van Bethlehem (Lucas 2:8-14) en de gang naar Bethlehem (Lucas 2:15-20).

Pastorale

In onderscheid van het eerste deel heeft deze cantate geen openingskoor, maar een instrumentaal stuk, een *symfonia*; het is een pastorale, herdersmuziek dus. In de periode van de Barok zijn er vele van dat genre geschreven, met name door Italiaanse meesters als Corelli en Manfredini, maar ook in Händels *Messiah* vinden we een pastorale, voorafgaand aan de boodschap van de engel. Bach heeft ook hier zijn voorgangers overtroffen. Het is eigenlijk een concert voor twee orkestgroepen: een groep strijkers met continuo (cello, orgel) en een groep van vier hobo's. Albert Schweitzer heeft in zijn beroemde biografie over Bach dit uitgelegd als het samen musiceren van engelen en herders.

Tegenover de engelenmuziek (violen en fluiten) in de vorm van een dans, staat een zwaarmoedige herdersmelodie (hobo's). Goddelijke heerlijkheid paart zich aan menselijke zwaarmoedigheid. Ook qua opbouw is het een interessant stuk: het werk bestaat uit drie ongeveer even grote delen van respectievelijk 22, 21 en 20 maten. In de begeleiding van het eerste thema waarmee

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. W. Aalders, Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementprijs: € 19,50 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

fluiten en violen inzetten, is de neergaande lijn van de laatste regel van het koraal *Vom Himmel hoch* te herkennen. Een klein trekje dat laat zien dat Bach componist en theoloog was.

Grote vreugde

De evangelist vertolkt vervolgens de woorden over de herders die buiten in het veld de wacht hielden over hun kudde. Een engel des Heren verschijnt hun en de heerlijkheid van de Here overstraalt hen. De vrees waarvan Lucas gewaagt, wordt door Bach vertolkt door snelle bewegingen van de cello en een wisseling in de toonsoort. Opvallend is ook hoe Bach door hoge noten een accent laat vallen op bepaalde woorden zoals *Klarheit* (heerlijkheid) en bij de woorden van de engel op *Freude* (vreugde). Weer is er de stem van de gemeente, dit keer een stralend koraal "Breek door, o schone dageraad", een oproep aan de herders de vrees vaarwel te zeggen en zich te laten troosten door het Kind dat de satan zal overwinnen en de vrede doet ontspringen. Het is de melodie die we ook in het Liedboek vinden (Gezang 481), een prachtige zetting van een krachtige melodie. De proclamatie van de engel (Lucas 2:10,11) wordt gezongen door een sopraan; in de tijd van Bach was dat een jongens-sopraan. De begeleiding door strijkers symboliseert het hemels karakter.

Het evangelieverhaal wordt nu onderbroken door een meditatief recitatief waarin de vervulling van de beloften aan Abraham wordt bezongen: wat God Abraham beloofd heeft, daarvan toont Hij nu aan herders de vervulling. Wie in de kerstpreek over de herders wil preken, doet er goed aan de tekst van dit gedeelte eens te overwegen. Opnieuw is daar het herdersinstrumentarium van de hobo's die de gezongen tekst omspeelt. Daarop volgt een virtuoze tenor-aria waarin de herders opgewekt worden zich te haasten om naar het Kind te gaan. Snelle bewegingen in de muziek vertolken de haast.

Op de woorden van de evangelist over het teken van de doeken en de kribbe – slechts vier maten, maar het is verbazingwekkend hoe de muziek hier dienstbaar wordt aan de tekst – volgt het koraal waarin de verwondering over de diepe vernedering van Christus bezongen wordt. Na een kort recitatief waarin de herders opnieuw worden opgeroepen om Christus te gaan zoeken en een wiegelied voor Hem te zingen, volgt de beroemde alt-aria *Schlafe mein Liebster, genieße der Ruh.*¹ Zo'n tekst klinkt ons, nuchtere Hollanders, wat sentimenteel in de oren. In zijn boek *Das Kirchenjahr* wijst Karl-Heinrich Bieritz op het gebruik van het 'Kindelwiegen' in Duitsland waarbij men gewoon was kerstliederen te zingen. Ik heb me afgevraagd of we daar de verklaring moeten zoeken van deze 'wielied-aria'. Wellicht verdient

toch de interpretatie van de Bachkenner Walter Blankenburg de voorkeur, volgens wie de alt stem geeft aan de geloofsoverpeinzing van Maria die nadenkt over de toekomst van haar kind: het Kind in de kribbe verkeert nu nog in de rust. Later zal dat anders zijn, maar dat alles geschiedt tot ons welzijn, tot heil van mensen. De muziek is van een adembenemende schoonheid. De zangstem wordt door een fluit meegespeeld, terwijl in de instrumentale inleiding en uitleiding vier hobo's zich voegen bij de strijkers. Het instrumentarium symboliseert opnieuw de muziek van engelen en herders. Samen met Maria bezingen zij de geboren Heiland!

Gloria in excelsis Deo

Een hoogtepunt in deze cantate vormt de verklanking van de engelenzang, het *Ere zij God*. In de Lutherse liturgie heeft het evenals in de Mis een vaste plaats als een gezongen Gloria. Vele componisten hebben die tekst op muziek gezet. Wij vinden die ook terug in het koraal *Allein Gott in der Höh' sei Ehr,*² door Bach vele malen in orgelcomposities bewerkt. In het *Weihnachtsoratorium* wordt de tekst getoonzet als een uitvoerig motet. In de vertaling van Luther is het een driedelige tekst – zoals ook in de Statenvertaling – en Bach volgt de drie zinnen op de voet. In het 'Ere zij God' heeft de bas een stijgend thema dat in verschillende toonsoorten drie maal wordt gespeeld. Wellicht mogen we er een verwijzing in zien naar de Drie-enige God aan wie de eer toekomt. De stijgende lijn laat horen hoe de eer als het ware omhoog gedragen wordt.

Het slotkoraal is opnieuw een strofe uit het lied *Vom Himmel hoch*. Wie de muziek er bij neemt, ziet hoe Bach voor een toonsoort kiest die extreem hoog is en hoe bovendien motieven uit de herdersmuziek verwerkt in de begeleiding. Dat is een element dat we ook in de retorica terugvinden: de omhelzing (*complexio*), om op die wijze de eenheid te onderstrepen.

De liefde van God

In de derde cantate keren de trompetten en pauken weer terug. Het korte openingskoor dat aan het slot herhaald wordt, is een lofzang op God: Hemelse heerser, verhoor het gestamel, laat het zwakke gezang U welbehaaglijk zijn.³ Het ritme is ontleend aan een oud-franse dans en het stuk is regelmatig opgebouwd in twee helften van elk 48 maten. Vreugde en eerbied, besef van de grootheid van God en de zekerheid dat in Hem ons heil ligt, kenmerken dit deel.

Op woorden van de herders om naar Bethlehem te gaan, klinkt bassolo waarin we horen wat ons in Christus' komst gegeven is: "Ziet, herders, dit heeft Hij gedaan". Op deze boodschap volgt het amen in de

vorm van een koraal: "Dit heeft Hij alles ons gedaan". Verkondiging en toeëigening vormen een eenheid. Bach moet wel diep doordrongen zijn geweest van de liefde van God in de zending van zijn Zoon. Niet alleen is hier een speciale cantate voor deze kerstdag aan gewijd,⁴ maar ook in het duet in deze derde cantate waarin sopraan en bas zingen van Gods erbarmen dat ons troost en vrij maakt. In de begeleiding horen we de hobo d' amore, de liefdes-hobo. Het duet bezingt het geloofsgetuigenis van de herders, als eerstelingen van de gemeente die haar Heer en Heiland belijdt.

Geloof en zekerheid

Indrukwekkend is ook de altaria na de woorden over Maria die de woorden van de herders bewaart en overlegt in haar hart: "Sluit nu, mijn hart dit zalige wonder vast in uw geloof in".⁵ Hier is de gelovige aan het woord, die zich opwekt voortdurend bezig te zijn met het evangelie en er kracht uit te putten. In het *Weihnachtsoratorium* is dit de enige aria waarbij Bach geen gebruik heeft gemaakt van bestaand materiaal. Een solo-viool omspeelt de zangstem en verleent aan dit gedeelte een grote mate van warmte en innigheid. "Fest in deinem Glauben": bij deze woorden gaan de menselijke stem en de viool samen om als het ware de vastheid en de zeker-

heid van het geloof uit te drukken. Gelet op de beide volgende delen – een alt-recitatief en een koraal – moeten we concluderen dat er Bach veel aan gelegen was op deze gelovige overgave aan Christus nadruk te leggen. Was het Luther niet die eens gezegd moet hebben, dat het ons niet zou baten, al zou Christus duizend maal in Bethlehem geboren zijn maar Hij zou ons niet gepredikt worden. Het heil wordt ons verkondigd, aangezegd, opdat we horen en geloven! Bachs *Weihnachtsoratorium* vormt niet alleen een hoogtepunt in de oratorium-literatuur, maar ook een indrukwekkend getuigenis van de kracht van het reformatorisch belijden. De schoonheid van tekst en muziek blijft na zoveel eeuwen nog altijd onverminderd van kracht.

A. Noordegraaf, Ede

Noten

- 1 Vertaling: Slaap mijn liefste, geniet van de rust
- 2 Zie voor de vertaling Gezaug 254 (LvK)
- 3 Herrscher des Himmels, erhöere das Lallen. Laß dir die matten Gesänge gefallen.
- 4 Cantate 64 Sehet welch eine Liebe
- 5 Schließe mein Herze dies selige Wunder fest in deinem Glauben ein.

Maria (I)

In de tijd rondom Kerst worden wij elk jaar weer getroffen door de grote betekenis van Maria. Zij is de moeder des Heren geweest, ofwel, zoals men het in de vroege kerk uitdrukte: zij was Theotokos, de moeder Gods. In dit artikel wil ik iets schrijven over de levensomstandigheden van Maria en over haar achtergrond. Daardoor krijgen we meer zicht op het gewicht van de cruciale woorden die zij sprak tot de engel, bij de annunciatie (het moment dat zij in Nazareth de boodschap kreeg dat uit haar de Heiland der wereld geboren zou worden), nl. de woorden: "Zie de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar Uw woord." Ik richt mij daarbij vooral op wat de bijbelse archeologie recent aan het licht gebracht heeft en op enkele studies over de betekenis van de Septuaginta (LXX), die onlangs zijn gepubliceerd.

In Nazareth

Om met het eerste te beginnen. In 2004 publiceerde de inmiddels overleden paleontoloog Casten Thiede zijn boek *Jesus und Tiberius*. Zoals veel van Thiedes boeken bevat het boek speculatieve elementen. Desondanks valt er veel van hem te leren. In dit boek vraagt hij ondermeer aandacht voor het volgende. Enkele jaren

geleden wilde een jong echtpaar onder hun winkel, ongeveer 500 meter noordelijk van de Verkondigingskerk in Nazareth een kelder aanleggen. Toen men de vloer openbrak, stootte men daarbij op de resten van een groot badhuis, compleet met verwarmingssysteem en waterleidingen. Aanvankelijk wist men niet hoe de vondst te duiden, maar duidelijk was dat iets belangrijks was ontdekt. Archeologen konden deze veronderstelling alleen maar bevestigen: hun huis bleek te zijn gebouwd op een oud Romeins badhuis, dat er volgens de deskundigen die er onderzoek deden aangelegd moet zijn voor het begin van onze jaartelling, dus voor de tijd van Jozef en Maria en de geboortegeschiedenis. De vondst is van groot belang! Immers: als deze gegevens kloppen – en er zijn veel argumenten voor aan te voeren – dan moeten de gangbare opvattingen over Nazareth bijgesteld worden. Tot voor kort ging men er in de Bijbelwetenschappen van uit dat Nazareth een vrij afgelegen, betrekkelijk rustig dorp was. Het was dan wel zo dat de veel grotere hellenistische stad Sepphoris op slechts 5 kilometer van het dorp lag, maar iemand als Albrecht Alt ging ervan uit dat de uitwisseling met deze stad niet groot was, gezien de heuvelrug die tussen beide plaat-

sen lag. Nazareth was veel meer ontsloten naar het zuidwesten dan naar het noordoosten! Door deze vondst blijkt plotseling dat Nazareth niet van de buitenwereld geïsoleerd was. Het was zelfs zo dat er een contingent soldaten lag – en dat voor lange tijd, vandaar de aanleg van een zeer groot badcomplex!

Het is belangrijk dit te weten. Het kan immers niet anders of de aanwezigheid van soldaten uit het Romeinse leger moet het dorp beïnvloed hebben. Het is meer dan waarschijnlijk dat deze soldaten in contact stonden met de hellenistische stad Sepphoris. En zo is Nazareth dus veel meer ontsloten geweest, dan veelal tot voor kort gedacht werd. Dit feit maakt het meer dan waarschijnlijk dat iemand als Martin Hengel het bij het goede eind had, toen hij veronderstelde dat Jozef als timmerman betrokken was bij de enorme bouwactiviteiten in Sepphoris die kort na de geboorte van Christus plaatsvonden. Ook Jozef en Maria zijn dus enigszins vertrouwd geweest met de grote hellenistische wereld, zoals dat voor andere dorpen en steden in Galilea gold.

De inschrijving

Daar komt nog iets bij. In hetzelfde boek vertelt Carsten Thiede dat in een van de grotten van de Dode Zee in 1960 een groot aantal papyrusresten gevonden werd. De vondst was spectaculair, omdat er zich maar liefst vijftien brieven van Bar Kochba, de leider van de Joodse opstand rond 130 na Chr. bij bevonden. Maar ook andere documenten trof men aan: koopakten, huwelijksakten. Het interessantst is Papyrus Yadin 16, een belastingsoorkonde, waarop melding gemaakt wordt van een vrouw Babata en haar man Judanes. Deze papyrusvondst werpt verhelderend licht op de kerstgeschiedenis. De gevonden documenten bevatten vakuitdrukkingen die ook Lucas gebruikt. Ze maken duidelijk waarom niet alleen Jozef, maar ook Maria een lange reis moest maken om ingeschreven te worden. Men kan eruit opmaken dat Babata gehuwd was met Judanes en dat zij, evenals haar man, een eigen stuk grond bezat. Dit land lag op een behoorlijke afstand van de plek waar zij woonden. Het belastingbureau waar zij zich moesten inschrijven, bevond zich in Rabbath, ongeveer 40 km van de plek waar zij woonden. Aangezien ook zij eigenares was van een stuk grond, moest ook zij zich laten inschrijven. Het was zo geregeld dat een inschrijving van een vrouw alleen dan rechtsgeldig was, als zij een man bij zich had als voogd, een soort zaakwaarnemer. Er was geen bezwaar als dat haar man was. Vandaar dat niet alleen Babata, maar ook Judanes meeging naar Rabbath, hetgeen vermeld staat in de stukken. Waarschijnlijk zal hij ook de inschrijving van zijn eigen stuk grond daar geregeld hebben. Thiede concludeert: veel

gegevens (en termen) komen overeen met wat we lezen in Lucas. Het is op grond daarvan dat hij vermoedt dat een van de redenen dat Maria Jozef vergezelde op de weg naar Bethlehem, gelegen was in het feit dat ook zij een stukje grond in Bethlehem bezat, evenals Jozef. Vandaar dat zij – getuige Mattheüs – een langere tijd in de buurt van Bethlehem gebleven zijn.

Als dit zo is, dan moeten we Maria en Jozef rekenen tot de 'middenstand' van de bevolking in Palestina, iets waar ook het timmermansberoep van Jozef op lijkt te duiden. Het timmermansberoep – een tektoon – stond vrij hoog aangeschreven in Palestina.

Het geloof van Maria

Het bovenstaande is van betekenis omdat het ons duidelijk maakt dat Jozef en Maria niet zo geïsoleerd leefden als wel gedacht wordt. Er was meer contact met de 'buitenwereld' dan men doorgaans veronderstelt. En dit is van betekenis voor het verstaan van de aankondiging van de geboorte zoals we die aantreffen in Lucas 1 en de reactie van Maria erop. Ik besef dat wij deze geschiedenis alleen met grote schroom tegemoet kunnen treden. Toch waag ik het haar in verband te brengen met het bovenstaande.

Wat namelijk in Lucas 1 opvalt, is de overgave waarmee Maria instemt met wat de engel zegt. Zij antwoordt de engel, die haar vertelt dat zij zwanger zal worden, terwijl zij geen omgang heeft met een man, met die wonderlijk grootse woorden "Zie de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar uw woord."

Deze reactie is groots! Want let wel: deze reactie onderscheidt haar van de 'ongelovige' Zacharias, die als hij de engel ontmoet heeft in de tempel, met allerlei tegenwerpingen komt. Het onderscheidt haar zelfs van Sarai, die, zoals we lezen in het OT een schampere lach niet kan onderdrukken, als zij in hoge ouderdom te horen krijgt dat zij een zoon zal krijgen. Maria gelóóft! Hoe is zij zover gekomen? Ik veronderstel dat een heel belangrijke reden daarin gelegen is dat zij de Schriften kende. Zij heeft geweten van de profetie van Jesaja. Zij heeft geleefd, zoals Rembrandt haar weergeeft op een van zijn schilderijen: met de Bijbel op schoot. Was zij, zo vraag ik, op de hoogte van de profetie uit Jesaja, zoals die vertaald is in het Grieks, in de Septuaginta, waar uitdrukkelijk staat: "Zie een maagd zal zwanger worden en een zoon baren"? Het staat er in het Griekse vertaling veel nadrukkelijker dan in het oorspronkelijke Hebreeuws. Is zij op de hoogte geweest van deze vertaling en heeft ze aan deze tekst gedacht, zoals ook de engel Jozef aan deze tekst herinnert, getuige Mattheüs 1? Het zou goed kunnen. Zeker als we bedenken dat Nazareth ontsloten gebied was, waar de hellenistische wereld bepaald niet onbekend was.

Dr. H. Klink, Hoornaar

Kerstfeest voor een dominee

Rudolf kreeg het benauwd.

Het was nog maar enkele dagen dan was het Kerstfeest.

Dan moest hij wel een preek hebben.

Maar het lukte hem helemaal niet een preek voor te bereiden.

Hij was er al enkele dagen – tussen andere dingen door – mee bezig geweest, maar het ging niet.

En hij wilde juist een heel goede preek voor zijn gemeente houden.

Het werd het tweede Kerstfeest sinds hij predikant was geworden.

Soms had hij spijt van zijn keuze om de kerk in te gaan.

Nu, zo kort voor het Kerstfeest overvielen hem opnieuw negatieve gevoelens.

Tijdens zijn rechtenstudie was hij geswicht en was hij theologie gaan studeren.

Hoe dat was gegaan?

Achteraf begreep hij het zelf niet helemaal.

Maar in zijn club zaten een paar theologische studenten die geweldig enthousiast waren.

Na gesprekken met hen was hij eens op verkenning gegaan, had enkele colleges gevolgd, het een en ander gelezen en was hij geboeid geraakt door de filosofische kant aan deze studie.

Toen had hij zich laten inschrijven als student theologie.

Zijn ouders waren helemaal niet gelukkig geweest met zijn beslissing.

Zijn moeder, zelf juriste, had hem gezegd dat zij het er niet mee eens was.

Zij had al eens gedroomd van een goede plaats voor haar zoon op het notariskantoor waar zij zelf werkzaam was en waaraan ook haar vader was verbonden geweest.

Maar ja, als hij dit nu persé wilde...

En Rudolfs vader was helemaal tegen de beslissing van zijn zoon geweest.

Hij, de zoon van een arts en zelf hoogleraar chirurgie, had nog minder met kerk en geloof dan zijn vrouw.

Ja, hij had het destijds goed gevonden dat zijn zoon gedoopt werd.

Maar aan de predikant had hij gezegd dat hij daar dan wel bij wilde zijn zonder ook maar iets te beloven.

Zo lag het voor de hand dat Rudolf na het gymnasium ging studeren, maar natuurlijk geen theologie. En dat was het dan toch geworden.

Aan het eind van zijn studie realiseerde hij zich dat je er niet zo veel mee kon als je geen predikant werd.

In gesprekken met zijn mentor had hij duidelijk laten uitkomen dat hij wel wat in verlegenheid was. Die mentor was een man die gemakkelijk praatte en al zijn bezwaren meende weg te kunnen nemen. Rudolf had eigenlijk nooit iets aan de kerk gedaan? Hij kende de kerk nauwelijks? Dat was geen wezenlijk bezwaar. Het ging er immers om zich in te zetten voor de mensen. Het was juist wel goed dat mensen die helemaal niet belast waren met al die dingen uit het verleden en al dat gedoe van de kerk ook predikant werden. Zulke mensen stonden er helemaal 'fris' tegenover. De kerk moet naar de toekomst kijken. Het verleden doet er niet toe. Hij, als jonge man van buiten de kerk, had zeker veel te zeggen. Hij kon zich inzetten voor spiritualiteit en tolerantie. Ja, maar hij wist niet of hij wel in God geloofde. Ook dat kon geen bezwaar zijn, als hij maar in de mens geloofde en de mogelijkheid open hield dat er misschien een God was. En het preken dan? Nu, hij kende de Bijbel toch wel wat? En al doende zou hij de Bijbel wel nader leren kennen. Een boek vol prachtige beelden en verhalen, die je zo aan de mensen kon doorgeven. Hij had toch ontdekt dat het in het leven veel meer gaat om *zijn* dan om *hebben*? Nu, hij zou de mensen geweldig kunnen stimuleren om op een goede wijze bezig te zijn, naar elkaar om te zien en aan anderen te denken. Op die manier was hij zelf ook bezig.

Zo was Rudolf van stap tot stap verder gegaan.

Er kwam een beroep. In de advertentie vroeg het kerkbestuur duidelijk naar een 'open kandidaat', die vooral hart zou hebben voor mensen aan en over de rand van de kerkelijke gemeente. Die tolerantie zou uitstralen, zich ook, waar mogelijk, zou inzetten om de mensen milieubewust te maken. Bovendien zou zij of hij vindingrijk moeten zijn in het vinden van nieuwe vormen van eredienst die aansprekend zouden zijn voor onkerkelijken. Boeiend kunnen vertellen van 'het verhaal' strekte tot aanbeveling. Enfin, Rudolf had gesolliciteerd en de keuze was inderdaad op hem gevallen.

In het najaar was hij bevestigd. De superintendent had hem tot het dienstwerk ingeleid. Zijn ouders waren er natuurlijk wel bij geweest, maar hadden duidelijk laten blijken dat zij er weinig vreugde in hadden dat hun zoon nu dominee was.

Toen het, niet lang daarna, Kerstfeest zou worden, had zijn oudere collega gezegd: doe jij de kerstnachtdienst maar, dat lijkt me echt iets voor jou.

Dat was wel een opgave geweest, maar hij was er, naar

zijn eigen gevoel, wel aardig goed doorheen gekomen. Hij had het gehad over het mooie van jonge kinderen, hun onschuld, hun vertederende reinheid. Dit thema had hem bijzonder aangesproken, omdat Nicolette, zijn vriendin, zwanger was. Een aantal mensen had hem hartelijk bedankt en gezegd dat hij mooi had gesproken.

Maar dit jaar zou zijn collega de nachtdienst te leiden en op de kerstmorgen was de beurt aan hem. Nu zat hij er mee. Er zou wel weer een koor zijn en enkele kinderen hadden ook een taak in de dienst. Maar van hem werd toch een korte preek verwacht. Hij zuchtte daaronder. Wat hij vorig jaar had gezegd, kon hij natuurlijk niet herhalen. Hij was er langdurig voor gaan zitten om te lezen over de 'Kindheidgeschichte'. Wat hij vond bevestigde alleen naar wat hij aan de universiteit had gehoord en geleerd: alle geleerden van naam waren en zijn het erover eens dat wat Mattheüs en Lucas daarover vertellen een legende is. Om hun boek voor de lezers interessant te maken, moesten zij wel met een mooi sprookje beginnen.

Maar de vraag kwam nu wel in hem op, waar Jezus dan wél vandaan was gekomen. Een kind van Maria en Jozef? Maar hoe kon het dan zijn dat hij zo bijzonder was? Of is eigenlijk het hele Nieuwe Testament fictie? Alleen een bundel verhalen? Maar waarop berust dan de kerk, die toch al bijna 20 eeuwen oud is? Is dan alles van het christelijk geloof verbeelding? Waar was hij dan eigenlijk mee bezig? Hij was te nuchter en te eerlijk om een zaak te dienen, die in de kern niets voorstelt.

Waarom kwamen deze en dergelijke vragen nu pas in hem op? Nee, niet 'nu pas'. Tijdens zijn studie had hij deze ook wel gekend, maar minder hevig dan nu. Hij moest denken aan de laatste twee begrafenissen die hij had geleid. Een kind was na een lang lijden gestorven, maar de ouders droegen het zo stil en gelovig, dat hij er zich over verwonderd had. En dan die oude man, die vorige week was gestorven. Die was zo vol overgave, zo moedig en zo zeker van zijn goede toekomst. Wat had hij ook al weer gezegd bij het laatste bezoek? "Dominee, ik ben ik goede handen. Ik heb Jezus lief, maar Hij heeft mij het eerst liefgehad. Zijn eigendom ben ik, in leven en in sterven. Ik heb u enkele keren horen preken, ik acht u hoog om uw ambt, maar ik heb u nooit over Gods barmhartigheid gehoord. U bent altijd zo druk met datgene wat wij als gemeente moeten doen. Maar ik hoef nu niets meer te doen. Christus heeft het voor mij gedaan. Nu ga ik naar Hem toe. Dadelijk roept Hij mij." Vermoeid was de dodelijk zieke na deze woorden achterover gevallen. Met zachte stem zei hij daarna nog: "Dominee Schwartzberg, zorg toch dat u Hem leert kennen die u kent en u liefheeft, Hem, die in Bethlehem

voor u werd geboren en op Golgotha voor u stierf." Dat waren zijn laatste woorden geweest. Rudolf had van de familie gehoord dat hij nadien praktisch niets meer had gezegd en enkele uren daarna was gestorven. Bij de begrafenis, enkele dagen geleden, had Rudolf zich bijzonder ongemakkelijk gevoeld. Het geloof van die oude man en de meeste van diens kinderen was zijn geloof niet. Wat was dat toch? Had hij dan wel geloof?

Bij een eerder bezoek had die broeder hem gevraagd of hij de belijdenis van Augsburg wel eens gelezen had en de kleine catechismus van Luther. Rudolf had ontkennend moeten antwoorden. De vraagsteller had hem toen peinzend en verdrietig aangekeken en gezegd: "Maar hoe kunt u dan toch dominee van onze Lutherse Kerk zijn als deze belijdenissen u onbekend zijn? Wordt daar aan de universiteit dan nooit aandacht aan gegeven? Dominee, wat gelooft u? In wie gelooft u?" Overigens was die man geen domoor geweest. Hij kwam uit een oude, aanzienlijke familie en was burgemeester geweest van een kleine stad in de buurt.

Maar nu zou het Kerstfeest worden. Hij moest preken. Wat moest hij preken? Hij was onrustig en in verwarring. De woorden van die oude burgemeester hielden hem intens bezig. Hij ging maar even de stad in om nog enkele inkopen te doen.

Het was druk in het centrum. O ja, het was vandaag ook markt. Even kijken bij de boekenkraam. Eerder had hij daar al enkele aardige boeken op de kop getikt: van Hesse, Fontane, Lefort, Huch, Pieper, Schneider. De laatste keer lag er van Curtius diens mooie boek over de Latijnse literatuur en de Middeleeuwen. Dat was een koopje! Eens kijken wat er nu te vinden was. Daar lagen wat theologische boeken: van Harnack, brochures van Barth, Brunner, een deel van Jedin over het concilie van Trente, een oud boek van zekere Cuno, een nog gaaf boek van Schoeps over Paulus, Elert over Luther, iets van Böhme, een band van Karl Holl. En dat? Het zag er oud en versleten uit: "Das Wort ward Fleisch". Van wie was dat? Hij kende de auteur niet. Rudolf begreep dat het iets met Kerstfeest te maken had. Hij nam het in handen en sloeg het willekeurig open. Hij las op bladzijde 106: "Und dieses alles ist zum Troste derer, die nicht sehen auf das Sichtbare und Vergängliche, sondern auf das Unsichtbare und Ewige, welche durch Glauben wandeln und nicht durch Anschauen. Denn aus dem: 'siehe, die Jungfrau wird schwanger werden und einen Sohn gebären', lernen sie nicht allein, dasz also Gottes des Ewigen Erbarmung, Thun und Rat ist, dasz er sein Wort beim Unmöglichen und in Widersprüchen handhabt, sondern vielmehr, dasz in dem Gezeugtsein Jesu aus einer Jungfrau der Grund und Boden so wie die Festigkeit liegt

ihres Errettetsein aus ihren Sünden inmitten ihrer Sünden.“ *) Wat was dat voor een boekje? De boekenkoopman kon hem geen opheldering geven. Hij wist alleen dat dit partijtje niet meer compleet was en weg kwam uit een huis in de Sophiengasse. Rudolf wilde dit boekje beslist kopen. De prijs was geen bezwaar, één Mark. Nog een paar boekjes en voor acht Mark was hij klaar.

Thuis gekomen, keek hij vriendelijk naar de baby en naar Nicolette. Hij zei haar, dat hij een paar uren niet gestoord wilde worden. Hij was zó nieuwsgierig naar dat oude boekje over Mattheüs 1, dat hij het eerst wilde lezen. Terwijl hij dit las, gebeurde er iets met hem. Zijn ogen gingen open voor een andere werkelijkheid, een werkelijkheid die hij totnogtoe niet had gekend. Hij ging daar binnen, stil, eerbiedig, verwonderd. Toen deed hij iets wat hij thuis nog nooit had gedaan, alleen plichtmatig deed in de sacristie: hij knielde neer. En hij beled aan God zijn blindheid, zijn zonden en gaf aan Hem zich over.

Die Kerstmorgen hoorde de gemeente van haar jonge dominee Von Schwartzenberg een preek zoals zij nog nooit van hem gehoord had.

*) Bedoeld is het bekende boekje van Dr. H.F. Kohlbrugge over Mattheüs 1. In de vertaling van Ds. W.B.H. van Linschoten/Dr. J.C.S. Locher (Amsterdam 1939, blz. 118 v.) luidt deze passage: “En dit alles is tot troost van hen, die niet zien op het zichtbare en vergankelijke, maar op het onzichtbare en eeuwige, die door geloof wandelen en niet door aanschouwen. Want uit het: “zie, de maagd zal zwanger worden en een Zoon baren” leeren zij niet alleen, dat het alzo des eeuwigen Gods ontferming, doen en raad is, dat Hij Zijn Woord in het midden der onmogelijkheden en in het tegenstrijdige handhaaft, maar veelmeer, dat in het geboren zijn van Jezus uit een maagd de grond en bodem zoowel als de vastigheid ligt van hun gered zijn uit hun zonden te midden van hun zonden.”

BOEKAANKONDIGING

Dr. H.F. Kohlbrugge, Troost Mijn volk

Vertaald, bewerkt en van aantekeningen voorzien door T. van Es
174 blz., € 17,90. Uitgeverij Den Hertog

In hoog tempo vertaalt en publiceert T. van Es uit de nalatenschap van Dr. H.F. Kohlbrugge. Een kostbaar archief dat in bezit is van de vertaler, wordt aldus toegankelijk voor een breed lezerspubliek. Zeker ‘onze kring’ zal dankbaar putten uit zelfs nog nimmer voor ons taalgebied geopende bronnen. Het betreft preken over Jesaja 7:1-14, Jesaja 7:11, Jesaja 7: 15-16 en Lucas 2:12-16. Er is veel meer te noemen. Nieuw vertaald is een verhandeling in de vorm van vragen en antwoorden over Mattheüs 2, 3 en 4, ooit eerder verschenen in het *Amsterdamsch Zondagsblad*, jaargang 1891. Broeder Van Es schrijft in zijn ‘Woord vooraf’ dat in deze bundel “het karakteristieke van Kohlbrugges prediking sterk naar voren komt.” Deze waardering is niet overdreven. Wie Kohlbrugge nog niet kent of wie nog eens wil worden ‘bijgeschoold’, wie troost zoekt in het Woord van God, zette deze publicatie op zijn/haar verlanglijstje. Het geheel heeft mij – hoewel ik al bijna een halve eeuw ‘Kohlbrugge’ lees – diep geraakt en bemoedigd. Bij alle discussie over het ‘hoe’ er gepreikt moet worden, lijkt me een ‘seminar’ met dit boek als verplichte stof zeer aan te bevelen. Dat we vandaag een andere gids behoeven dan Kohlbrugge, zoals onlangs is gepubliceerd, zou ik niet durven onderstrepen. Dit laatste overigens niet in een vorm van ‘heiligenverering’ vanuit een verstokt conservatisme. Bestudeer de vragen en antwoorden over Jezus’ verzoeking in de woestijn. Duizelingwekkend diep, adembenemend hoog. Wie eraan twijfelt of Christus zijn Borg is, moet dit eens lezen! Hardop lezen en zo horen wat de Geest zegt. Eventueel anderen voorlezen. Ik ben ervan overtuigd – om met Luther te spreken – dat al lezend en horend ‘de gezegende ruil’ zich voltrekt: Jezus mijn zonde en ik Zijn gerechtigheid.

Kerkhistorische agenda 2008

Het is voor het derde jaar dat de kerkhistorische agenda verschijnt. In deze agenda wordt de zondag aangemerkt als de eerste dag van de week. U treft er week- en dagteksten aan zoals deze te vinden zijn in de Losungen van de Evangelische Broedergemeenten en bij iedere dag gebeurtenissen uit de (kerk)geschiedenis. Deze keer is het een uitgave van “Protestants Nederland”. De agenda

is aan de leden van deze vereniging toegestuurd en is niet in de boekhandel verkrijgbaar. Men kan de agenda evenwel bestellen voor het kleine bedrag van € 6,- bij de secretaris-publiciteit van de vereniging, heer F. van Vliet, Geelkruid 74 te 3068 DV Rotterdam, tel. (010) 455 47 59, e-mailadres: f-vanvliet@hetnet.nl